

KALVÅA BYGDETUN

Kalvåa bygdetun anlagt 1961-1971.

Grunneier: Stokke østre g.nr. 118 b. nr. 1

Slektsgård fra 1873.

Kalvåa bygdetun representerer eldre håndverks- og setertradisjoner i Selbu. På tunet står fire bygninger: *kvennfelstuggu*, *setersjøle*, *seterfjøs* og *luddu*. Nede ved bekken står også ei *bekk-kvenn* og et eldhus.

Kvennfelstuggu - kvernfjellshytte

Kvennfelstoggo på tunet, har opprinnelig stått i Florflo kvernbrudd på Floåm i *Nerfele/Høgfjellet*? Bruddet ble drevet av folk fra Flora. Handelsmann Paul Birch, som blant annet var storforhandler av kvernstein, var også en drivende kraft på mange områder i Selbu. Birch så viktigheten av å få tatt vare på en av disse fjellstuene for etterslekten, og i 1928 kjøpte han denne bygningen og fikk den transportert ned til bygda. Bygningen lå på lager i mange år, da det var vanskelig å finne en passende tomt og det heller ikke var midler til restaurering. Men etter hvert ordnet det seg med tomt på Rødberget i Hårstadhagen i Mebonden, og i 1930/32 sto bygningen ferdig oppsatt og kunne overleveres til Selbu Herredstyre. Ved innvielsen var det åpningstaler av giver og formann for bygdemuseet Paul Birch og ordfører Kjøsnes. Hele høytideligheten ble kringkastet på radio, og i avisen sto det: «*Høytideligheten kringkastet over Oslo og samtlige relestasjoner*».

I 1967 ble hytta flyttet til bygdetunet Kalvåa, og offisiell innvielse var 28. juli 1968. Økonomiske bidragsytere var Selbu kommune med kr. 12.000 og Kulturfondet med kr. 4.000. Bygningen ble satt opp av Martin J. Rolseth og skimaker Håkon Kallar. Sogneprest Kyllø holdt åpningstale og takket alle bidragsyterne.

Førstekonservator Tiller fra Trøndelag Folkemuseum hyllet også initiativet. Ordfører Overvik gratulerte styret for bygdemuseet, og lærer Martin Emstad fortalte historier fra kvernfjellet. I følge Selbyggen

02.08.1968, var det variert underholdning av både musikk og sang, og det kom også celebre gjester: «Under stevnet fikk også stevnefolket besøk av to ekte kvernfjellsgubber. Det var Elias Mebust og John Vollan som i full kvernfjellmundur vandret rundt på plassen og bidrog til å skape en historisk stemning over arrangementet. – Det var et populært innslag».

Kvernfjellshytta i Kalvåa forteller en viktig historie om en omfattende virksomhet, som berørte store deler av lokalsamfunnet. Kvernsteinsindustrien var den viktigste næringsveien i Selbu i mange hundre år, ca. 1500-1900. «*Selbustein*» var spesielt anerkjent for sin gode kvalitet, og den ble eksportert i store mengder til fjern og nær. Bergarten besto av glimmerskifer med isprengte krystaller av mineralene *ståltyt* (staurolitt) og *bruntyt* (granater). Senere tids forskning har registrert mer enn 1000 små og store brudd inne i fjellet. Flere steder er det funnet tufter etter små «arbeiderbyer» med buer eller koier, som har ligget på rekke og rad. De tidligste koiene var gravd inn i bakken og omgitt av simple gråsteinsmurer med overbygning av tretak. Alle buene var like små, 4-6 aler innvendig og ga knapt plass til mer enn 2-3 mann. Det er vanskelig å tidfeste når det ble vanlig å tømre opp *stuggui* (hytter), men mest sannsynlig var det rundt 1700/1800-tallet.

Hyttene var lave to-roms bygninger med jordgulv. Første rommet var tørrmurt med natursteinmur og fungerte som smie og stall. Her var også lager for ved og diverse redskaper. Det indre, tømrede rommet på ca. 10 m², var mannskapsbrakke for totalt ca. 15 mann, og her tilbrakte de tiden når de ikke jobbet i bruddet. I oppholdsrommet sov de, kokte mat, drev med diverse småhåndverk og reparasjoner. Her hadde de også sosialt samvær, fortalte historier og spilte spill. Bygningen rommet et arbeidslag, og det var fastsnekrede, justerbare sengebenger langs veggene, plass til ca. 3 mann i bredden. I denne kummerlige tilværelsen bodde karene hele vinterhalvåret bare avbrutt av en tur til bygda hver 14. dag for å proviantere. *Kvennfelstoggo* som står på Kalvåa, er av denne siste typen.

kvennfelstoggo

Det ble en nedgang i etterspørselen av *Selbustein* mot slutten av 1800-tallet. *Selbustein*ene ble utkonkurrert i pris av bl.a. sandsteiner, flintsteiner og støpte steiner. På begynnelsen av 1900-tallet ebbet driften helt ut, og det sies at den siste steinen ble brutt ut i 1914. En stor og viktig epoke i Selbus kultur- og næringsliv var dermed slutt.

Oppholdsrommet med ovn og sengebenger.

I kvernfjellsutstillingen i Selbu Bygdemuseum er det utstilt diverse redskaper og utstyr som er brukt i kvernfjellet. Her er også en berørings skjerm hvor publikum har tilgang til utvidet informasjon om kvernsteinsnæringa., historikk, eldre protokollførrel, brev og dokumenter. Spillefilmen «*Sagaen om selbusteinen*» kan også ses i sin helhet.

Setersjøle - seter

Setra lå under gården Stokke mellom, g. nr. 119 b. nr. 1. og bygningen har tidligere stått på Åsen. Huset var bolig for seterfolket hele sommeren. Her sov de og inntok sine måltider. Det var også her de arbeidet og produserte maten – kjerna smør og kokte *gum* (gomme) og *søvvel* (alle slags melkeprodukter, ost og smør). Seterbua fungerte også som *masstu* (oppbevaringsrom for mat). Bygningen ble flyttet hit til Kalvåa i 1970.

Seterfjøs

Seterfjøset har tidligere tilhørt den gamle slektsgården Mosletten vestre, g. nr. 124 b. nr. 1. I seterfjøset var det vanlig at kyrne og geitene (de dyra som skulle melkes) tilbrakte natta. Sau og ungdyr ble stengt inne i fjøset for natta.

Luddu - høyløe

Bygningen har tidligere stått på nordre side av elva mellom Nea og RV 705 ovenfor Storsteinen. Løa har tilhørt Rolset østre, g. nr. 107 b. nr. 3. Gammel slektsgård. Vanligvis var *ludduinn* (løene) plassert der det var utmarksslått utenom innmarka på gården. Høyet ble oppbevart her og senere kjørt hjem på slede på vinterføre, da det var begynt å bli bedre plass på låven hjemme på gården. Utmarkshøy var veldig fint og ble brukt som for til *småfeet* (sau og geit).

Bekk-kvenn - kvernhus

Bekkekverna fra 1820 står på sin opprinnelige plass ved bekken Kalvåa, som kommer fra store Kalvsjø. Kverna var eid og drevet av gårdene Stokke (østre), g. nr. 118 b. nr. 1 og Rolset (vestre) g. nr. 106 b. nr. 2. Bygningen ble restaurert av Statens kornforretning i 1961-62 og av Kvennstenslaget i 2011. Kverna er intakt og kan demonstreres.

Etter P. O. Rolseths opptelling av kverner i Selbu i 1947, var det i følge ham 136 kvernhus fordelt på 56 elver

og bekker. Noen kvernhus ble også kalt for *kvernstø*. Større kvernhus, gjerne med flere enn 1 kvernpar, ble kalt møller. Størrelsen på kvernhusene varierte, men grunnflaten var i hovedregel ca. 3,5X3 m.

Innsiden av inngangsdøra forteller mange historier. Dørbladet er helt dekt av innskårete initialer, bokstaver, ulike bumerker og diverse årstall. Vi finner blant annet årstallet 1821.

Historisk tilbakeblikk

Skubbekverna og håndkverna var forløperne til bekkekverna og bygdemølla. Begge disse to tidlige kvernene ble drevet med håndmakt. Bekkekverna eller vannkverna, der oversteinen ble drevet rundt av vann, ble tatt i bruk i begynnelsen av middelalderen. Ved å bruke vannets krefter og større steiner ble malingen mer effektiv og rasjonell. Bygdemøllene overtok etter hvert for de private mindre kvernene, og her fikk bøndene malt kornet sitt mot betaling. Omkring 1880 overtok valsemølleteknologien og støpte steiner for håndhugde steiner.

Innsiden av døra

Eldhus – tørkehus

Eldhuset er tilflyttet fra Stokke østre g. nr. 118 i 1961. Eldhuset i Kalvåa er intakt med grue og tørkeanretning for korn. I rommets ene hjørne er montert en håndkvern. Slike eldhus (størhus) fantes vanligvis på alle gårder. Huset ble brukt til bl.a. korntørking, slakting, varming av *skoldervatn*, flatbrød- og *lemsbåkking* (lefsebaking), vasking og koking av klær, såpekoking og snekkerverksted. I Selbu

gikk eldhuset også under navnet *såmmårstuggu* og huset ble tidvis brukt som oppholdsrom. Det kunne hende at familien flyttet ut og bodde her om sommeren mens hovedhuset ble rundvaska og golvene malt slik at det var i orden for høsten og vinteren. Bygningen ble restaurert av Statens Kornforretning i 1961-62.

I rommets ene hjørne er montert en håndkvern.

Selbu, 2015. Plansjen er utformet av regionkonservator Birgitta Odén, i samarbeid med medlemmer av Selbu og Tydal historielag samt medlemmer av Kvennstenslaget i Selbu.

QR-KODE med to avisartikler fra åpningene.